

STAJALIŠTA

Sjetva kukuruza i poštivanje propisa: hoćemo li zbog ekonomskih razloga zatvoriti oči i zanemariti zakon

Marijan Jošt

Za koji dan u nas počinje sjetva kukuruza. Spremno čeka blizu deset tisuća tona hibridnog sjemena, dostatno za sjetvu na oko četiristo tisuća hektara. Od toga na Pioneerove hibride otpada 3250 tona, od čega je oko 950 tona uvezenog sjemena, a ostalo je proizvedeno u nas. Iako je, kao što ističu predstavnici korporacije u Hrvatskoj, riječ o konvencionalnim F1 hibridima kukuruza, ipak se pojavila zabrinutost. Naime, još su 23. svibnja 2000. novinske agencije Reuters, BBC, France Press i Eastern Daily Press objavile Pioneerovo priznanje, da petnaest posto njihova kukuruza sijanog u Europi sadrži GM onečišćenje.

Priznanje je isprovocirano uzbuđenom koja se te godine dogodila u Europi. U Švedskoj, Njemačkoj, Francuskoj i Velikoj Britaniji zasijane su tisuće hektara sjemenom uljane repice porijeklom iz Kanade.

Nakon sjetve ustanovljeno je da je sjeme onečišćeno genetski modificiranom repicom. Stupanj onečišćenja kretao se od 0,4 do 2,6 posto. Distributer sjemena, korporacija Advanta priznala je da već dvije godine prodaje nečisto sjeme.

Opravdana sumnja

Zbog zabrane sijanja genetski modificiranih usjeva, koja je tada bila na snazi u Europskoj uniji, poljoprivrednici su morali preorati svoja polja, a šteta im je nadoknađena. Kakve to veze ima s predstojećom sjetvom kukuruza u nas?

U Hrvatskoj je 1. listopada 2003. proglašen Zakon o zaštiti prirode, a na temelju njega 12. ožujka 2004. donesena je Uredba o razini genetski modificiranih organizama u proizvodima...

Prema toj pravnoj regulativi, u Hrvatskoj trenutno nije dopuštena sjetva GM usjeva, a kad bi takva sjetva bila dopuštena Uredba određuje: »...reprodukcijski biljni materijal, koji sadrži genetski modificirane organizme u bilo kojoj količini mora biti označen u skladu s posebnim propisom.« (No tih posebnih propisa zasad još nema.)

Kako postoji opravdana sumnja da bi uvezeno sjeme hibridnog kukuruza korpora-

Kako postoji opravdana sumnja da bi uvezeno sjeme hibridnog kukuruza korporacije »Pioneer« moglo sadržavati onečišćenja GM peludom, postavlja se pitanje tko je mjerodavan i kada utvrditi čistoću tog sjemena? Dakle, sporna je količina oko 950 tona uvezenog sjemena s kojom se može zasijati blizu četrdeset pet tisuća hektara. Trebamo li čekati sjetvu, a potom, ako se potvrdi onečišćenje, poštujući zakon preorati polja? Ili ćemo tada, zbog ekonomskih razloga »zatvoriti oči« i zanemariti zakon

cije Pioneer moglo sadržavati onečišćenja GM polenom, postavlja se pitanje tko je mjerodavan i kada utvrditi čistoću tog sjemena?

Dakle, sporna je količina oko 950 tona uvezenog sjemena s kojom se može zasijati blizu četrdeset pet tisuća hektara. Trebamo li čekati sjetvu, a potom, ako se potvrdi onečišćenje, poštujući zakon preorati polja? Ili ćemo tada, zbog ekonomskih razloga »zatvoriti oči« i zanemariti zakon?

Kako nastaje onečišćenje?

Kukuruz je stranooplodna biljka, a to znači da vjetar može donijeti pelud polja GM kukuruza udaljena i nekoliko stotina metara. Stoga je u zemljama gdje je zastupljenost GM kukuruza velika poprilično teško proizvesti nezagađeno sjeme. Takav transgeni pelud nosi genetsku sliku GM oca i spajanjem s jajnom stanicom normalnog kukuruza (majka) nastaje onečišćeno zrno F1 hibrida. Iz toga će se zrna razviti biljka zagađena genetskom modifikacijom.

Nedavno izvješće američke Nacionalne akademije znanosti upozorava da je genetsko zagađenje ovog tipa često, te da je nužno provoditi biološku provjeru kako bi se njegovo širenje spriječilo.

Pritom treba znati da u pakiranju sjemena kukuruza može biti samo nekoliko zagađenih zrna, ali ako se ona propuste, biljke nastale iz njih razvit će metlicu i na njoj milijune peludnih zrnaca, kojima će se zagađenje brzo umnožiti. No u hibridnog kukuruza to više nije sjeme nego merkantilni kukuruz, koji završava u prehrambenim proizvodima za ljude i stoku.

Na takva zagađenja posebno su osjetljivi proizvođači ekoloških usjeva. Oni smatra-

ju da nema suživotu između ekoloških i GM usjeva i stoga se zauzimaju za ukidanje dozvola sjetve GMO.

Međunarodni sporazum o prekograničnom prometu GM organizama – protokol iz

nesenog izvješća norveškog znanstvenika Terje Traavika, profesora ekologije gena na Tromsø sveučilištu. On je 22. veljače na simpoziju o biološkoj sigurnosti u Kuala Lumpuru iznio rezultate ispi-

tih antitijela (IgA, IgG i IgM). GM kukuruz Dekalb 818 YG (= MON 810, dopušten prije spomenutom Uredbom u hrani u nas) sijan na Filipinima sadrži *Bacillus thuringiensis* toksin nazvan Cry 1Ab. Poljo-

U zemljama gdje je zastupljenost GM kukuruza velika poprilično je teško proizvesti nezagađeno sjeme. Takav transgeni pelud nosi genetsku sliku GM oca i spajanjem s jajnom stanicom normalnog kukuruza (majka) nastaje onečišćeno zrno F1 hibrida. Iz toga će se zrna razviti biljka zagađena genetskom modifikacijom

Kartagene, podrazumijeva tzv. načelo opreza, koji ističe moguću štetu od GMO. To načelo prihvaća i EU direktiva 2001/18/EC.

Kao ilustraciju nužnosti primjene »načela opreza« navest ću primjer nedavno pod-

vanja krvi skupine radnika s Filipina.

U serumu krvi 39 poljoprivrednika, kao imuna reakcija na Bt toksin iz GM kukuruza otpornog prema štetcima, ELISA metodom utvrđena je povišena razina triju različ-

privrednici izloženi udisanju peluda u vrijeme cvatnje tog kukuruza žalili su se na teškoće s disanjem.

Kao u slučaju Arpada Puztaia, odmah je uslijedio protivnapad zagovornika nove biotehnologije s tvrdnjom da

Kako se narod neposredno izjašnjava samo referendumom, nužno je u ovom slučaju provesti referendum. To je ustavna obveza i minimum demokracije. Stoga, dr. Zlatko Matković, internist i klinički farmakolog, 22. ožujka 2004. podnosi Ustavnom sudu Republike Hrvatske tužbu i zahtjev za donošenje privremene mjere kojom se zabranjuje svako stavljanje GMO-a na tržište, te traži kaznenu prijavu protiv promotora GMO-a u Hrvatskoj. Tom tužbom suprotstavljen je temeljni zakon države, Ustav Republike Hrvatske, s pravilima Svjetske trgovinske organizacije

postoje relevantni znanstveni dokazi o neškodljivosti hrane sa GM sastojcima, svako stavljanje u promet neoznačenih GMO proizvoda, neovisno o postotku, znači da se potrošače bez njihove privole podvrgava eksperimentu. Premda imamo ovlaštene laboratorije za utvrđivanje prisustva GMO-a u hrani i gotovo devet mjeseci star Zakon o hrani, u našim prodavaonicama hrane još nema obveznih oznaka.

Znači li to da nema niti prehrambenih artikala s GM sastojcima? Pitam se što bi se dogodilo kada bi privatna osoba zatražila analizu nekog proizvoda u inozemstvu, pa potom na osnovi pozitivnog nalaza pokrenula ustavnu tužbu?

Obvezno označavanje hrane

U dijelu o obaveznom označavanju hrane od GMO, spomenuta Uredba je u suprotnosti i sa Zakonom o zaštiti potrošača. Uredba nadalje krši čl. 2. Ustava prema kome »Hrvatski sabor i narod neposredno ... odlučuju o očuvanju prirodnog bogatstva...«.

Kako se narod neposredno izjašnjava samo referendumom, nužno je u ovom slučaju provesti referendum. To je ustavna obveza i minimum demokracije. Stoga, dr. Zlatko Matković, internist i klinički farmakolog, 22. ožujka 2004. podnosi Ustavnom sudu Republike Hrvatske tužbu i zahtjev za donošenje privremene mjere kojom se zabranjuje svako stavljanje GMO-a na tržište, te traži kaznenu prijavu protiv promotora GMO-a u Hrvatskoj. Tom tužbom suprotstavljen je temeljni zakon države, Ustav Republike Hrvatske, s pravilima Svjetske trgovinske organizacije.

Jadranko Črnko na ovim stranicama nedavno piše: »Proizlazi da oni koji donose nevaljale zakone i oni koji zakone ne poštuju jednostavno vuku za nos one vrijedne i savjesne koji bi željeli živjeti organizirano u kulturi reda.«

Jedemo li, i pored zakona, ali bez svog znanja, hranu s GM sastojcima? Živimo li u kulturi reda ili nevaljalih zakona pokazat će, nadam se, i stav prema nastupajućoj sjetvi kukuruza, kao i očekivana presuda Ustavnoga suda.

Autor je sveučilišni profesor na Visokom gospodarskom učilištu u Krizevcima.

Pojeftinjenje plina moguće tek kada se nestručan i nesposoban kadar u energetici zamijeni boljim

Branimir Molak

Od prvog travnja 2004. plin poskupljuje, a nije šala – rekoše u HTV Dnevniku. Ipak, 1. travnja javnost je obaviještena da plin još mjesec dana neće poskupjeti i da je dobit Ine lani bila rekordna, te da je iznosila 813 milijuna kuna. Poskupljenje »potrošači neće osjetiti prije 1. svibnja, ako se INA uopće odluči na poskupljenje«.

Nekoliko puta ove i prošle godini Inini političari su »kukali« na HTV-u i drugim medijima kako plin prodaju po nižoj cijeni nego ga kupuju od Rusa, pa ga zato treba poskupjeti kućanstvima.

Planeri jeftinog plina

Istina je da, vjerojatno, prema diktatu ili dogovoru političara, INA nekim potrošačima zaista plin prodaje jeftinije nego što ga nabavlja, no cijena plina koju plaćaju kućanstva je oko dva puta viša od nabavne cijene. Ako se uzme u obzir da je proizvodna cijena domaćeg plina kao i onog jadranskog koji INA izvozi u Italiju nekoliko, odnosno pet do deset puta, niža od one koju plaćaju kućanstva, onda bi se obrazloženje poskupljenja plina kućanstvima, da ga je bilo, moglo zaista shvatiti kao prvotrvanjsku šalu.

Ta šala je doista mogla biti, da su oni koji odlučuju o poskupljenju plina za kućanstva, kojim slučajem osjećali potrebu objasniti osiromašenom stanovništvu razloge poskupljenja. Možda je razlog za poskupljenje »trošak gradnje terminala« za uvoz ukapljenog plina (metana) – dogovora s jednog od brojnih »putova prijateljstva i mira«? Možda

Oni prije obećali su bolji život svima, a ispalilo – samo njima. Pokrenimo Hrvatsku nije isto što i »pokrenimo« cijene, i to onima koji preskupo plaćaju plin – proizvod koji im bez kontrole države prodaje ili preprodaje monopol. Umjesto da pojeftini, ionako preskupo plin kućanstvima, »ako tako odluči INA će poskupjeti«. INA je ostvarila spomenutu rekordnu dobit od 813 milijuna kuna trgovinom, odnosno prodajom i preprodajom preskupih proizvoda plina i naftnih derivata, a ne uspjehom u povećanju domaće proizvodnje nafte i plina

kane graditi pogon za prikupljanje »nedavno otkrivenog« nalazišta plina ispod zagrebačkog naselja Borovja ili bivšeg smetišta Absinije, a to ima svoju cijenu?

Možda je razlog, potreba namirivanja štete od oko dvije milijarde američkih dolara izazvane prodajom četvrtine Ine u besćenje, ili pak, plaćanje skupih savjetnika za taj »posao«? Ali – neka to sami objasne.

Zagrepci danas plaćaju plin dvije kune za prostorni metar što u američkim dolarima, prema sadašnjem tečaju, iznosi 0,329 dolara po prostornom metru. To nije dovoljno »planerima jeftinog plina« pa ga, kako je objavljeno, INA kanila poskupjeti sedam posto distributerima ili kako nas uvjeravaju 2,5 do 4,2 posto širokoj potrošnji. Pojedini distributeri će stoga imati manju zaradu, a ne veću – hoće li u štrajk?

Sniženje kasnije, poskupljenje odmah

Sniženje PDV-a sa dvadeset dva posto na dvadeset posto je obećanje s odgodom do 2005., a poskupljenje plina je trebalo biti sada i odmah. Tko se protivio i zahtijevao odgodu promjene PDV-a, a zahtijevao poskupljenje plina odmah? U čemu je »štosa«? Čiji je to interes? Zašto sniženja zbog PDV-a za stanovništvo jednog, a ne za prvotrvanjsko,

pa odgođeno poskupljenje plina, odmah?

Pojedini političari koji vladaju u energetici Hrvatske već godinama umjesto riječi – skupo – za neke vrlo skupe proizvode (električna energija, plin, naftni derivati) monopolista u Hrvatskoj koriste riječ »socijalno« i tvrde da cijene treba učiniti »tržišnim«, odnosno višim.

Kako su »socijalne« najbolje svjedoče analize cijena u odnosu prema kupovnoj moći stanovnika u Hrvatskoj u usporedbi s nizom drugih zemalja Europe

Pojedini političari koji vladaju u energetici Hrvatske već godinama umjesto riječi – skupo – za neke vrlo skupe proizvode (električna energija, plin, naftni derivati) monopolista u Hrvatskoj koriste riječ »socijalno« i tvrde da cijene treba učiniti »tržišnim«, odnosno višim. Kako su »socijalne« najbolje svjedoče analize cijena u odnosu prema kupovnoj moći stanovnika u Hrvatskoj u usporedbi s nizom drugih zemalja Europe

poredbi s nizom drugih zemalja Europe.

Prosječan stanovnik Hrvatske, na primjer, 1997. godine, kada je plin bio u Hrvatskoj osjetno jeftiniji nego je danas (bio je manji i bruto domaći proizvod), mogao je kupiti za ono što je privrijedio u usporedbi s Europom, samo oko četvrtinu plina u odnosu prema prosječnim stanovnicima dvadesetak europskih zemalja. Znači, plin mu je s obzirom na prihode bio četiri puta skuplji nego je stanovnicima Europe. Danas je stanje vjero-

jatno isto, ili još gore.

Drugi nonsens je priča o »tržišnim« cijenama za proizvode bez tržišnog natjecanja, kao što su energenti. Nema tržišta za monopole, a njihovi proizvodi energenti – moraju baš stoga biti pod kontrolom države.

Energetski monopoli

Te kontrole u Hrvatskoj – nema. Energetski monopoli imaju svoje političare na najvišim pozicijama u vlasti ili ti političari imaju svoje mono-

polu, što je sve teže razlikovati, a bit će još teže ako se energetske sustave i nadalje rasprodaje u besćenje, kao što se dogodilo s četvrtinom Ine. Sada političarima više »nije jasno« zašto su je trebali prodavati i više »ne znaju« tko je to učinio, a i dalje nesmetano uživaju plodove svoga tadašnjeg »posla«.

Kao što je već spomenuto, domaćinstva plaćaju danas plin u Zagrebu (a ni u drugim područjima Hrvatske koja koriste plin, cijena nije bitno drukčija) 0,329 američkih do-

lara po prostornom metru, a INA i distributeri, kojih ima više od četrdeset, što pokazuje kako je to unosan posao (ni jedan još nije propao), učestalo teže još višim cijenama. Četiri milijarde prostornih metara jadranskog plina Talijanima se isporučuje iz hrvatskih ležišta u »zajedničkoj« proizvodnji po oko 0,063, a ostatak po 0,08 američkih dolara za prostorni metar. Proizvodna cijena plina u kontinentalnom dijelu Hrvatske je do 0,03-0,04 dolara za prostor-

Rekordna dobit

Otpad nastao pri toj proizvodnji, dakako, ostao je u Hrvatskoj. Dakle, nije riječ o nedostatku gnojiva za sjetvu u Hrvatskoj. Zar proizvodnju gnojiva za izvoz, ako je potreban, trebaju subvencionirati samo mali potrošači plina – kućanstva?

Očito je i tu riječ o »tržišnom« natjecanju tipa: jednom uzmeš, pa daruješ drugom, kao i u onom što se naziva privatizacijom. Možda bi bilo jeftinije platiti zaposlene u »Petrokemiji« da se odmaraju, nego da rade za takav izvoz.

Oni prije obećali su bolji život svima, a ispalilo – samo njima. Pokrenimo Hrvatsku nije isto što i »pokrenimo« cijene, i to onima koji preskupo plaćaju plin – proizvod koji im bez kontrole države prodaje ili preprodaje monopol. Umjesto

da pojeftini, ionako preskupo plin kućanstvima, »ako tako odluči INA će poskupjeti«.

INA je ostvarila spomenutu rekordnu dobit od 813 milijuna kuna trgovinom, odnosno prodajom i preprodajom preskupih proizvoda plina i naftnih derivata, a ne uspjehom u povećanju domaće proizvodnje nafte i plina. Maloprodajne cijene naftnih derivata s promjenom vlasti 2000. godine u Hrvatskoj su gotovo udvostručene, a domaća proizvodnja nafte »dosegla« je četvrtinu one iz osamdesetih godina. Rekordna Inina dobit je valjan razlog za pojeftinjenje preskupog plina kućanstvima.

Razložno pojeftinjenje plina bit će moguće tek kada se u energetici zamijeni nestručan i nesposoban »kadar« - boljim.

Nedavno nezapaženo smjenjivanje dosadašnjeg pomoćnika ministra gospodarstva za energetiku, malog poslušnog pisara bivšega, nesposobnog dobro zbrinuta potpredsjednika vlade – uvijek podobnog političara najodgovornijeg za štetu u energetici, nije dovoljno da se stanje u energetici normalizira.

Neizbježne promjene smetaju podobnim privilegiranim. Smjenjivanje »kadra« izaziva gnjev onih koji su ga postavili. Samo promjene znače pokretanje Hrvatske. U protivnom, ako do promjena ne dođe, bit će na raspolaganju širokoj potrošnji samo rasplintane predizborne iluzije – po višim cijenama.

Autor je doktor tehničkih znanosti (naftno rudarstvo – ležišta plina) i magistar prirodnih znanosti (nuklearna i atomska fizika).